ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ОБЛІКУ РЕЗЕРВНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

PROBLEMS OF FORMATION AND ACCOUNTING OF RESERVE CAPITAL OF THE ENTERPRISE

УДК 657.41

DOI: <https://doi.org/10.32843/infastruct52-35>**Тимошик Л.В.**студентка
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка**Головко В.І.**к.е.н., доцент кафедри обліку та аудиту
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка**Tymoshyk Liudmyla**Taras Shevchenko National University
of Kyiv**Holovko Victor**Taras Shevchenko National University
of Kyiv

У статті розглянуто основні проблеми формування та обліку резервного капіталу підприємства. Нині існує низка невідповідностей у методології обліку резервного капіталу. Наведено можливі варіанти вдосконалення обліку резервного капіталу з метою підвищення фінансової стабільності підприємства на довгострокову перспективу. Основним перспективним аспектом є вдосконалення законодавчої бази та відповідного інформаційно-методичного забезпечення. Однією з переваг вибраної теми дослідження є те, що нині вона є актуальною, оскільки сформований резервний капітал – це фінансова основа діяльності кожного підприємства. Резервний капітал характеризує ступінь фінансової самостійності, фінансової потужності, а також ступінь кредитоспроможності підприємства. Величина або наявність резервного капіталу дає змогу оцінити ефективність діяльності підприємства, його результативність. Розумне управління резервним капіталом сприяє ефективній діяльності підприємства, збільшенню прибутку та підвищенню конкурентних переваг підприємства.

Ключові слова: власний капітал підприємства, резервний капітал, дивіденд, статутний капітал, чистий прибуток, страховий фонд, привілейовані акції, реінвестування прибутку, акціонерне товариство.

В статье рассмотрены основные проблемы формирования и учета резервного капитала

предприятия. На данный момент существует ряд несоответствий в методологии учета резервного капитала. Приведены возможные варианты совершенствования учета резервного капитала с целью повышения финансовой устойчивости предприятия на долгосрочную перспективу. Основным перспективным аспектом является совершенствование законодательной базы и соответствующего информационно-методического обеспечения. Одним из преимуществ выбранной темы исследования является то, что на данный момент она является актуальной, поскольку сформированный резервный капитал – это финансовая основа деятельности каждого предприятия. Резервный капитал характеризует степень финансовой самостоятельности, финансовой мощности, а также степень кредитоспособности предприятия. Величина или наличие резервного капитала дает возможность оценить эффективность деятельности предприятия, его результативность. Разумное управление резервным капиталом способствует эффективной деятельности предприятия, увеличению прибыли и повышению конкурентных преимуществ предприятия.

Ключевые слова: собственный капитал предприятия, резервный капитал, дивиденд, уставный капитал, чистая прибыль, страховой фонд, привилегированные акции, реинвестирование прибыли, акционерное общество.

The main problems of formation and accounting of the reserve capital of the enterprise are considered in the article. At present, there are a number of inconsistencies in the methodology of accounting for reserve capital. The article discusses issues regarding the accounting for the formation and use of reserve capital. The characteristic of the reserve capital as a component of equity capital from the point of view of domestic and global accounting practices. Observed that the accounting for the formation of reserve capital, it is purely calculated in nature unsecured assets. The article presents possible options for improving the accounting of reserve capital in order to increase the financial stability of the enterprise in the long run. The main promising aspects are the improvement of the legal framework and relevant information and methodological support. One of the advantages of the chosen research topic is that it is currently relevant, because the formed reserve capital is the financial basis of each enterprise. Reserve capital characterizes the degree of financial independence, financial capacity, as well as the degree of creditworthiness of the enterprise. The size or availability of reserve capital allows you to assess the efficiency of the enterprise, its effectiveness. Sound management of reserve capital contributes to the efficient operation of the enterprise, increase profits and increase the competitive advantages of the enterprise. The issues of accounting and reporting of reserve capital at the present stage of market economy are among the most important economic problems, allowing internal and external users of financial statements to determine the financial capabilities of the enterprise in the short term and long term. The relevance of the research topic is that for each enterprise reserve capital is the basis for the initiation and implementation of economic activity of any enterprise, one of the most important and important indicators. The economic importance of reserve capital and the versatility of its structure necessitate proper and reliable accounting. Reserve capital is a kind of result of redistribution of retained earnings as part of the company's equity.

Key words: own capital of the enterprise, reserve capital, dividend, authorized capital, net profit, insurance fund, preferred shares, reinvestment of profit, joint – stock company.

Постановка проблеми. Із розвитком ринкових відносин в Україні, що зумовлюють зміни в діяльності підприємств, необхідно приділяти все більше уваги формуванню резервного капіталу, оскільки від нього залежить стабільне функціонування підприємства. Сформований резервний капітал – це фінансова основа діяльності кожного підприємства.

Питання обліку та відображення у звітності власного капіталу на сучасному етапі розвитку ринкової економіки належать до найбільш важливих економічних проблем, даючи змогу внутрішнім

і зовнішнім користувачам бухгалтерської звітності визначити фінансові можливості підприємства на короткостроковий період та довгострокову перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням та розробленням теоретико-методологічних аспектів і принципів власного капіталу як економічної категорії займалися перелічені вчені-теоретики: М.С. Морозова, А.К. Бобяк, О.В. Ареф'єва, І.М. Мягих, Т.Г. Росумака та ін. У своїх працях вони висвітлювали основні аспекти резервного капіталу, а також аналізували його

вплив на фінансову стабільність підприємства. Незважаючи на значні напрацювання зазначених учених, залишається багато питань стосовно резервного капіталу підприємства, які потребують більш детального вивчення.

Постановка завдання. Систематизація та узагальнення методичних та організаційних аспектів бухгалтерського обліку резервного капіталу, а також розроблення пропозицій щодо його вдосконалення. Реалізація мети дослідження зумовила потребу у вирішенні пріоритетних завдань. Зокрема, визначено такі завдання:

- дослідити сутність резервного капіталу підприємства та розглянути його функціональне призначення;
- розглянути методичні засади обліку та звітності резервного капіталу;
- розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення обліку резервного капіталу підприємства на основі законодавчо-нормативного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Резервний капітал є складовою частиною власного капіталу підприємства. Окрім того, резервний капітал є своєрідним результатом перерозподілу нерозподіленого прибутку у складі власного капіталу підприємства. Даний перерозподіл є надзвичайно важливим для стабільного функціонування підприємства, оскільки прибуток звітної періоду може бути повністю використаний за рахунок виплати дивідендів та не мати коштів на розвиток або поліпшення діяльності підприємства, а також можливості покриття майбутніх збитків. Окрім того, створений та накопичений резервний капітал захистить підприємство від непередбачених негативних наслідків.

Порядок створення резервного капіталу на підприємстві регулюється Законом України «Про господарські товариства» (стаття 14), де зазначається, що у товаристві формується резервний (страховий) фонд у розмірі, встановленому

установчими документами, але не менше 25% статутного (вкладеного) капіталу, а також інші фонди, передбачені законодавством України або установчими документами товариства. Даний Закон регулює також мінімальний розмір резервного капіталу, а саме 25% від статутного капіталу, та розмір щорічних відрахувань до резервного капіталу, а саме 5% від суми чистого прибутку.

Якщо резервний капітал не створюється за умови його обов'язкової наявності або він формується неправильно, то це може призвести до відображення некоректних даних у фінансовій звітності. Недостовірність фінансової звітності полягатиме у завищенні активів та заниженні зобов'язань і витрат. За такі дії підприємство може отримати адміністративний штраф. За таких обставин розмір штрафу варіюватиметься від 8 до 15 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. У разі повторного порушення штраф сягатиме від 10 до 20 неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Сьогодні створення резервного капіталу не є обов'язковим, тому для підтримання злагодженого виробництва в подальшому необхідно на законодавчому рівні затвердити положення щодо утворення та поповнення резервного капіталу підприємства з метою його внутрішнього страхування.

Окрім того, резервний капітал регулюється Законом України «Про акціонерні товариства» (стаття 19), відповідно до якого резервний капітал акціонерного товариства створюється в розмірі не менше 15% статутного капіталу товариства за рахунок щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. До досягнення встановленого статуту розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути менше 5% суми чистого прибутку товариства на рік.

Було б доцільно розділити резервний капітал за типами ведення обліку його складників на окремих субрахунках бухгалтерського обліку. Це

Таблиця 1

**Мінімальний розмір резервного капіталу та відрахувань до нього
за різних організаційно-правових форм господарювання**

№ з/п	Організаційно-правова форма підприємства	Порядок формування резервного капіталу	Величина мінімального розміру резервного капіталу, %	Мінімальна частка, яку необхідно вносити до резервного капіталу, %
1.	Акціонерні товариства (публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства)	За рахунок чистого прибутку чи реінвестованих дивідендів	15% статутного капіталу	не менше 5% суми чистого прибутку товариства
2.	Товариство з обмеженою та додатковою відповідальністю		25% статутного (складеного) капіталу	не менше 5% суми чистого прибутку
3.	Банки та банківські установи		25% регулятивного капіталу	не менше 5% від прибутку

Джерело: систематизовано авторами на основі [4]

Таблиця 2

Формування резервного капіталу

№ з/п	Зміст господарської операції	Сума, грн	Бухгалтерський облік	
			Дт	Кт
1	Відображено прибуток за підсумками року	20000	79	441
2	Спрямовано частину прибутку до складу резервного капіталу	1000 (умовно)	443	43
3	Списано прибуток, використаний у звітному періоді	1000	441	443

Джерело: розроблено авторами

дало б можливість керівництву підприємства та зовнішнім користувачам фінансової звітності відстежувати рух резервних коштів із метою аналізу господарської діяльності підприємства.

Для відображення в обліку резервного капіталу підприємства призначений рахунок 43 «Резервний капітал». Інструкцією щодо застосування Плану рахунків визначено ведення аналітичного обліку резервного капіталу за його видами, а також за напрямками використання.

Згідно із цілями використання резервного капіталу, у його складовій частині слід виокремити такі субрахунки: 431 «Резерв на виплату дивідендів за привілейованими акціями» та 432 «Резерв на інші виплати». Виокремлення субрахунку 431 «Резерв на виплату дивідендів за привілейованими акціями» є важливим, оскільки за цим видом акцій величина дивідендів не є залежною від результатів діяльності підприємства. За привілейованими акціями акціонерне товариство здійснює виплату дивіденди в розмірі, який установлений у статуті товариства. Якщо чистий прибуток відсутній або його розмір недостатній, то виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється за рахунок резервного капіталу товариства. Резерв на виплату дивідендів за привілейованими акціями у складі загального резервного капіталу необхідно створювати щорічно в розмірі суми дивідендів, які доцільно сплатити за цим видом акцій. Використання іншої частини резервного капіталу забезпечить підприємство від негативних наслідків можливих збитків у майбутньому.

Окрім того, було б доцільно виокремити такі субрахунки: 433 «Резервний капітал, установлений законодавством»; 434 «Резервний капітал, установлений статутом 104 підприємства»; 435 «Резерв переоцінки об'єктів необоротних активів»; 436 «Резерв переоцінки запасів»; 437 «Інші резерви». Це дасть змогу більш точно аналізувати резервний фонд підприємства, а також більш раціонально використовувати резервні заощадження.

Резервний капітал підприємства є його внутрішнім страховим фондом, оскільки дає змогу вчасно задіяти необхідну його частину та забезпечити безперервну господарську діяльність підприємства. Тому є необхідним виділення субрахунків для

обліку резервного капіталу за видами діяльності: 433 «Резервний капітал операційної діяльності»; 434 «Резервний капітал фінансової діяльності» та 435 «Резервний капітал інвестиційної діяльності». Виділення даних субрахунків за видами діяльності є необхідним, оскільки резервний капітал передбачено на внутрішні цілі підприємства, що мають на меті забезпечення його стабільного розвитку шляхом самострахування та дотримання принципу обачності. Внутрішній страховий резерв підприємства необхідно поповнювати щорічно не менше законодавчо встановленого рівня (5% чистого прибутку підприємства після сплати податку на прибуток) до досягнення суми кошторису витрат підприємства на поточний рік.

Для того щоб підвищити роль резервного капіталу в господарській діяльності підприємства, потрібно на макроекономічному рівні внести зміни до нормативно-правових документів щодо збільшення розміру як статутного, так і резервного капіталу. Негативним наслідком збільшення розміру резервного капіталу на рівні законодавства є те, що його формування потребує вилучення з обороту підприємства певної частини прибутку чи іншого додаткового капіталу у вигляді реінвестування прибутку у спеціальний резерв підприємства.

Окрім того, доцільним є розміщення резервного капіталу підприємства на окремому депозитному рахунку на договірних умовах шляхом перерахування належної суми з кредиту рахунку 311 на дебет рахунку 313 (поточний депозитний вклад) або дебет рахунку 18 (довгостроковий депозит), який має бути недоторканим до моменту настання певної події, з метою подолання наслідків якої створювався капітал. Тоді резервний капітал буде не лише фактично зарезервованим, а й зможе приносити додаткові надходження на підприємство у вигляді відсотків за депозитом. Тоді поповнення резервного капіталу за рахунок прибутку підприємства відображатимуться за дебетом рахунку 443 «Прибуток, використаний у звітному періоді» та кредитом 43 «Резервний капітал».

Сьогодні лише невелика частина підприємств має резервний капітал. Це зумовлено передусім тим, що власники підприємства не розуміють ролі резервного капіталу в керуванні активами

підприємства. Якщо підприємство зазнає втрат чи несе збитки, то у разі відсутності резервного капіталу воно залишається без своєрідного «буфера», що міг би мінімізувати їхній негативний вплив. Величину резервного капіталу слід коригувати, зважаючи на інфляційні процеси, а також не цілковито дотримуватися рівня резервного капіталу, який законодавчо встановлений, а вираховувати його з дійсно невідкладних потреб.

Для ведення обліку резервного капіталу доцільно зазначити рішення про його створення в наказі про облікову політику. Однак наказ про облікову політику формує керівник підприємства з головним бухгалтером; провідну роль розподілу прибутку на підприємстві відіграють власники підприємства. Таким чином, величина відрахувань до резервного капіталу за винятком обов'язкового розміру, визначеного законодавством, має зазначатися рішенням зборів учасників підприємства після затвердження річного фінансового звіту підприємства, і питання про розподіл прибутку та створення резервного капіталу має бути в порядку денному.

Для підвищення значущості резервного капіталу в господарській діяльності підприємства, компанії чи установи необхідно на макроекономічному рівні зробити корегування нормативно-правових документів щодо підвищення розміру резервного капіталів.

Отже, величину резервного капіталу потрібно коригувати, беручи до уваги інфляційні процеси, а також не цілковито дотримуватися рівня резервного капіталу, який законодавчо встановлений. Резервний капітал є страховим фондом підприємства, оскільки виступає знаряддям покриття збитків підприємства, а в разі отримання збитку використовується для виплати дивідендів, зокрема за привілейованими акціями. Таким чином, даний вид власного капіталу повинен мати грошове забезпечення.

Прийнятний розмір резервного капіталу відображається у двох напрямках.

Насамперед, резервний капітал відіграє роль чинника, який збільшує розмір власного капіталу підприємства. З іншого боку, резервний капітал є чинником, який обмежує розподіл прибутку на виплату дивідендів чи іншого його використання за рахунок створення унікального цільового резерву товариства, установи чи організації.

Однак слід звернути увагу, що відрахування частини прибутку підприємства на збільшення величини резервного капіталу не відобразиться на валюті балансу та вартості чистих активів, що є основними показниками господарської діяльності підприємства.

Резервний капітал є унікальним індикатором господарської діяльності підприємства, а також

фінансовим фундаментом його успішної діяльності, якщо його розмір економічно обґрунтований. У такому разі резервний капітал підвищує інвестиційну привабливість підприємства для потенційних інвесторів та сприяє зростанню фінансової стабільності на ринку.

По-друге, частину коштів резервного капіталу можна використовувати для нарахування та виплати дивідендів, погашення боргів підприємства під час його ліквідації. Однак насамперед кошти резервного капіталу використовуються для покриття збитків підприємства.

Однак на законодавчому рівні збільшення розміру резервного капіталу має негативні нюанси: його утворення передбачає вилучення з обороту суб'єкта господарювання частини прибутку за рахунок реінвестування прибутку підприємства у резервні заощадження. На перший погляд власникам підприємства та акціонерам даний варіант може здатися нераціональним та економічно не вигідним, оскільки вони недоотримують частину доходів у вигляді дивідендів. Однак реінвестування прибутку у резервний капітал за умови правильно розробленої системи управління резервним капіталом підприємства виступатиме чинником зростання у загальній структурі балансу.

Створення резервного капіталу є необхідною частиною фінансової роботи, що сприяє реалізації принципу постійно діючої корпорації, внаслідок чого структурна частина резерву у складі власного капіталу корпорації стрімко зростає. Таким чином, зважаючи на виняткову роль резервного капіталу, його необхідно визначати не лише як своєрідний резерв для покриття збитків у майбутньому, а й як сукупність резервів, які будуть використані для підтримки розвитку господарської діяльності підприємства та переоцінки об'єктів необоротних активів.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, удосконалення обліку власного капіталу повинно здійснюватися такими шляхами, як удосконалення аналітичного та синтетичного обліку резервного капіталу, поліпшення чинного методологічного забезпечення обліку резервного капіталу підприємства. Удосконалення обліку управління резервним капіталом підприємства необхідно розглядати як один з основних чинників підвищення ефективності господарської діяльності. Від цього залежать поліпшення позицій підприємства в конкурентній боротьбі, його стабільне функціонування та динамічний розвиток. Головна спрямованість удосконалення обліку власного капіталу підприємства полягає в оптимізації та гармонізації з національним законодавством та перейманні ефективного зарубіжного досвіду.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 № 1567-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення: 11.02.2021).
2. Закон України «Про акціонерні товариства» від 06.07.2010 № 2435-VI (2435-17) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (дата звернення: 14.02.2021).
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291 (зі змінами) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 11.02.2021).
4. Ареф'єва О.В., Мягих І.М., Росумака Т.Г. Власний капітал підприємства та проблеми його формування. *Науковий вісник Національного авіаційного університету*. 2016. №. 6. С. 161–169.
5. Бобяк А.К. Організаційно-методичні аспекти обліку власного капіталу на підприємствах. *Вісник Національної академії наук України*. 2011. № 24. С. 368–375.
6. Морозова М.С. Формування та використання резервного капіталу акціонерного товариства. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 92–106.

REFERENCES:

1. Law of Ukraine "On Business Associations" 09/19/1991. № 1567-XII ...: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
2. Law of Ukraine "On Joint Stock Companies" dated 06.07.2010 № 2435-VI (2435-17): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>
3. Instruction on the application of the Chart of Accounts for accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations: approved. Order of the Ministry of Finance of Ukraine of November 30, 1999 № 291 (as amended) // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
4. Arefieva O.V., Myagkikh I.M., Rosumaka T.G. (2016) Vlasnyi kapital pidpriemstva ta problemy yoho formuvannia [Own capital of the enterprise and problems of its formation]. *Scientific Bulletin of the National Aviation University*, vol. 6, pp. 161–169.
5. Bobyak A.K. (2011) Orhanizatsiino-metodychni aspekty obliku vlasnoho kapitalu na pidpriemstvakh [Organizational and methodological aspects of accounting for equity in enterprises] *Theoretical and applied issues of economics: collection. Science. wash.*, vol. 24., pp. 368–375.
6. Morozova M.S. (2017) Formuvannia ta vykorystannia rezervnoho kapitalu aktsionernoho tovarystva [Formation and use of reserve capital of a joint stock company]. *Economics of agro-industrial complex*, vol.5, pp. 92-106.